

solent simplices Hispani: *In veritate bona, En buena verdad;* per quæ verba sine dubio non jurant, imo ad vitandum juramentum ita loquuntur; ergo idem est de *bona fide*, per se, et ordinarie loquendo. At vero, si vel ex circumstantiis, vel ex usu et consuetudine constet per talia verba, tali modo vel cum tali solemnitate prolatæ, significari animum se obligandi sub juramento, tunc inde habebit saltem implicitam significationem seu determinationem ad fidem divinam, seu in incidentem respectum ad Deum. Et hoc modo posset intelligi lex hujus regni supra citata, quamvis præsumi possit editam esse juxta opinionem juristarum dicentium, fidem præstitam æquivalere juramento. Nam quia lex illa in favorem regiae jurisdictionis prohibet contractus fieri sub juramento, ideo non solum certum, sed etiam dubium juramentum, vel (ut ita dicam) omnem umbram juramenti excludere voluit.

19. Aliud additum esse potest, si expresse dicatur, *In fide Christi*, vel, *Christiana*, vel, *Dei*, et tunc convenienter omnes esse verum juramentum. Imo addunt Cajetanus et alii, quod, licet voce non exprimatur illud additum, si intentio et mens jurantis sit in illo sensu accipere vocem illam, id satis esse ut sit juramentum ex vi verborum, quia intentio potest determinare ambiguam significationem, saltem in conscientia, et apud Deum. Ratio vero est, quia fides christiana est res valde sacra; attestatio autem per rem sacram eo ipso est juramentum, quia illa quasi per se involvit habitudinem ad Deum. Sicut supra diximus, qui jurat per cœlum vel terram, addendo determinationem Dei, eo ipso satis exprimere viam juramenti per Deum; ergo multo magis qui jurat per fidem Dei vel Christi, et idem est de fide christiana. Denique jurare per Evangelia est verum juramentum, ut constat ex sensu et usu fidelium, ut testatur Sot. et Covar.; ergo et jurare per fidem Christi, quæ in Evangelii continetur.

20. Quapropter non videtur posse dubitari de illis verbis in prædicta forma. Solent autem proferri in vulgari lingua cum aliqua mutatione, quæ reddit formam magis ambiguam, scilicet, *In fide hominis Christiani, a fe de Christiano*. Ibi enim fides non determinatur (ut sic dicam) intrinsece in sua differentia, seu habitudine, sed extrinsece ex parte subjecti, unde potest recte intelligi de fidelitate, qualem esse decet in homine christiano, et *in eo* sensu non erit juramentum, ut Sot. notavit; quia ex vi talium verborum non interponitur

divina auctoritas, sed sola fidelitas ipsius jurantis, ut majorem quamdam credibilitatem participat ex eo quod est in homine christiano. Nam ad illum modum commendatur, quando dicitur: *In fide regia*, vel, *In fide viri nobilis*; sic etiam dicere solet religiosus, *In fide religiosi*, et clericus: *In fide clerici*, et sic de aliis; in quibus clarum est, non addi aliquid (ut sic dicam) specificans fidem, sed commendans credibilitatem ex circumstantia personæ. Sed, licet hoc in rigore verum sit, consulenda semper est intentio loquentis; et in universum est optimum consilium cavere hos loquendi modos, quia et periculosi sunt, et dubitationem relinquunt, et apud alios generant scandalum, et fortasse in foro exteriori reputabuntur juramenta.

21. Et juxta hæc intelligenda sunt jura pro prima opinione citata. Et primo ad c. *Ad aures*, respondent aliqui ibi esse sermonem de fide christiana, quod est verisimile; tum quia jus uti solet voce in significatione accommodata materiae de qua tractat, quod juristæ vocant uti termino habili, *juxta Glos.*, in leg. 1, Cod. de Sacrosantis Eccles. Tum etiam quia quoad usum juris canonici habet locum ratio Alciati, et aliorum, quod nomine fidei solet intelligi fides christiana. Considerari etiam potest, Pontificem ibi loqui de fide præstata a clericis, et ideo servari voluisse tanquam juramentum, quia vel præsumpsit fuisse datam sacro et religioso modo, vel certe quia servari voluit ob decentiam talis status, sive in rigore fuerit juramentum, sive non. Addo, quod si attente ponderentur verba, non declarat Pontifex fuisse juramentum; sic enim ait: *Nisi forte juramento vel fide interposita fuerit confirmatum*; ubi potius distinguit inter juramentum et inter petitionem fidei. Ad hoc dici potest, per prius verbum significatum esse expressum juramentum; per posterius autem, æquivalens. Et ideo prior solutio sufficiens est. Et tandem applicari potest ad cap. *Querelam*, quamvis in eo non declaretur neque indicetur illud fuisse juramentum, sed solum pactum; imo hoc videntur declarare illa verba, *Secundum quod inter se convenierunt*; et nonnullum etiam indicium est, quod ille non punitur, nec corripitur ut perjurus: et est similis textui in cap. *Cum tempore*, de Arbitriis, ibi: *Fide hinc inde data*. At vero cap. *Pervenit*, cum expresse loquatur de religione fidei et juramenti, clarum est non loqui de sola fidelitate, sed de religione, quæ illi per juramentum additur, et ideo copulatively dicit, *Religionem fidei et juramenti*,

ut optime notavit Rota, tit. de Pactis, decis. 1, ubi nostram sententiam confirmat. Denique cap. *Juramenti* nihil ad rem facit, quia ibi non loquitur Chromat., de attestatione, *In fide*, vel *Per fidem*, sed de simplici verbo; et illa inter se comparat, non ut faciat æqualia, ut per se notum est, sed ut fidelibus commendet veritatem in dictis suis, ut eis simpliciter loquentibus perinde credatur ac si jurassent.

22. *Aliæ formulæ jurandi expenduntur*. — Et ex hac resolutione facile est ferre judicium de aliis loquendi formulis, quæ ad concilianam sibi fidem adhibent homines, cum juramenta non sint, sed quasi repetitiones et exaggerationes ejusdem veritatis, ut *Certe, Profecto, Certissime, Sine dubio, Vere*, seu *In veritate*, aut, *In veritate mea*; secus si dicatur, *In veritate Christi*, aut *Dei*. Si autem dicatur: *In veritate hominis christiani*, aut *religiosi*, habet ambiguitatem similem supra tractatam; nam in omnibus idem est judicium de veritate quod de fide, quia moraliter idem sunt; et ita sentiunt Sot., d. art. 1; et Navar., d. n. 2; neque dissentit Sylvest., *Juramentum*, ubi refert Panormitanum dicentem, affirmare *Cum veritate*, esse juramentum, quia Christus est veritas, quod habet num. 2, notab. 6, et sequitur Angel., *Juram.*, 1, n. 1. Hoc autem modeste satis ait Sylvest. limitandum esse, si mens jurantis sit invocare veritatem primam, et simpliciter dicere potuisse simplicem et usitatum significationem illorum verborum non esse ad invocandum Christum, seu veritatem ejus, sed solum ad commendandam veritatem loquentis.

23. *An hæc formula: Per conscientiam meam, sit juramentum*. — Idem judicium ferre solet de iis formulis, *In conscientia*, vel, *Per conscientiam meam*, quod sentit Sot., d. q. 1, et d. Select. de Juramento, capite quarto, quia sensus illorum verborum tantum est, verba illa non flecte proferri, sed juxta mentem loquentis, ubi est conscientia. Contrarium tamen sentit Sylvest., *Juramentum*, 1, q. 4; dicit enim perinde esse jurare *per conscientiam*, quod *per animam*; constat autem attestacionem *per animam* juramentum esse. Verumtamen sensus est valde æquivocos, et in suo sensu utraque sententia vera est; nam in priori sensu conscientia non sumitur in ordine ad Deum, sed solum in ordine ad verbum ipsum, quod ex conscientia loquentis procedit. Unde in illo modo loquendi non inducit conscientia per modum execrationis, nec per modum alicujus rei sacræ, per quam juretur,

sed solum ad significandum secundum conscientiam suam hominem loqui, seu implendo debitum conscientiæ; in quo sensu tota illa testificatio resolvitur in ipsum asserentem, et non in Deum; et ideo non est juramentum. At vero in alio sensu, vel interponitur conscientia cum quadam execratione virtuali, ut infra explicabimus, vel certe indicatur, ut res quædam sacra, quatenus testimonium conscientiæ divinum quodammodo est, ejusque veritas participatio est divinæ veritatis, sicut anima peculiari modo est imago vel templum Dei. Et hoc quidem ita se habet quod rem ipsam: quoad usum vero, licet etiam videatur res dubia, magis solet accipi conscientia posteriori modo; et ideo viri timorati refugiunt illos loquendi modos, et fortasse in exteriori foro præsumeretur ibi juramentum, in divino autem intentio loquentis est spectanda. Quid vero faciendum sit in casu dubio, in sequenti libro generaliter tractabimus.

24. *Regula ad dignoscendum juramentum in variis formulis jurandi*. — Juxta hæc etiam interpretandæ sunt aliæ consuetæ formulæ jurandi per res creatas absque execratione, sed per simplicem attestacionem, quales sunt: *Per cœlum et terram*, etc., et aliæ similes, de quibus supra dictum est. Solent etiam jurare clerici per suos ordines, vel per habitum Sancti Petri, et religiosi per habitum talis vel talis Sancti, vel per professionem suam; in quibus omnibus generalis regula est, esse juramenta ex vi verborum, et ex communi usu, quia omnes illæ sunt attestaciones per res sacras, quæ per se dicunt habitudinem ad Deum, ut supra declaravi. Et quando res non sunt sacrae, ordinarie additur determinatio Dei, ut: *Per cœlum Dei*; vel, licet non addatur, quando aliunde non distrahit nominis significatio, ex communi usu intelligitur accipi secundum habitudinem ad Deum, in Evangelio et in jure explicatam. Secus vero erit si addatur particula diminuens, ut, *Por el cielo de la cama*; nam eo ipso intelligitur ad hoc addi, ut viretur juramentum. Quando vero per inferiorem et vitem creaturam absolute et sine Deo nominatam attestatio fit, res videtur æquivoca, et determinanda ex sola intentione jurantis, nisi ex circumstantiis aliud intelligi possit; ut hæc frequens locutio, *Per barbas meas*, existimo in rigore verborum non esse juramentum, quia nullam indicate habitudinem ad Deum, sed solam auctoritatem et gravitatem ipsius loquentis. Interdum etiam creatura, per quam confirmatur dictum, talis est, ut sta-

tim appareat nominari ad vitandum juramentum, ut dicebamus de cœlo lecti, vel quid simile. Et in universum, quoties intentio sistit in creatura, ut creatura est, in rigore non est juramentum, ut patet ex dictis in c. 5. Hic vero occurrebat difficultas ex quadam sententia Augustini, serm. 28, alias 30, de Verbis Apostoli, sed illa commodius tractabitur libro sequenti, c. 4.

25. *Dubium de homagio.* — Unum denique superest dubium circa has jurandi formas, an illis annumerari debeat *homagium*, quod Hispani *Pleito menaje* vocant. Fit autem hoc modo, quod nobilis, positis manibus suis intra manus alterius, qui homagium recipit, fidem suam astringit hispane in hac forma: *Doy my fe, y palabra, haciendo, como hago pleyto, y emenaje, como cavallero, y hidalgo segun el fuero de Hespana de cumplir*, etc. Ratio ergo dubitandi est, quia in omnibus illis verbis nullum appetit in rigore continens jurationem. Nam præstatio fidei non sufficit, ut ostensum est, et verba quæ adduntur, non augent, sed diminuunt potius fidem, ad humananum, et ex humanis tantum qualitatibus ornatum, et denique in omnibus illis verbis nihil divinum sonat. In contrarium vero est, quia in ipsomet legibus Hispaniae declaratur esse perjurium violationem homagii, in leg. 26, tit. 11, part. 3, ubi homagium juramento in obligatione equiparatur. Item consideratio finis illius cærenomiae videtur plane coincidere cum fine juramenti, quod est firmare pacta et humanam fidem; at illa cærenomia non videtur introducta ad minuendam haue firmitatem, sed potius ad augendam illam; ergo includit juramenti firmitatem. Unde Glossa, in c. ult. de Regulis Juris, homagium interpretatur *sacramentum fidelitatis*, et in cap. *Gravem*, de Excessibus Prælatorum, violator homagii tanquam perjurus graviter punitur.

26. *Variæ sententiae.* — In hoc ergo dubio divisi sunt scriptores, etiam Hispani; nam quidam negant homagium esse juramentum; sic ait Greg. Lopez, in d. l. 26, tit. 11, part. 3, et sequuntur Gutierrez, et Mendoza supra. Et ad hoc expendunt verba ejusdem legis, nam in illis distinguitur per disjunctionem homagium a juramento. Unde quod postea in lege subditur: *Sit perjurus, et ei non adbeatitur fides in testificando*, dicunt esse cum partitione accommoda intelligendum; ita ut *perjurus*, ad eum qui juravit, indignus autem fidei, ad eum qui homagium fecit, referatur,

nam hæc poena imponitur frangenti fidem homagii in eisdem legibus, quas idem autores allegant simul cum aliis, in quibus homagium a juramento distinguiri videtur. Contrarium nihilominus sentit Covar., in d. c. *Quamvis pactum*, § 1, n. 1 et 2, et idem sentit Avendan., ubi supra; et fuit sententia Baldi, Cons. 261, vol. 2. Et certe ratio sumpta ex fine videtur multum persuadere istam sententiam, quia homagium adhibetur in pactis aut promissionibus inter personas excellentiores, et in gravioribus materiis, et (ut ita dicam) ad summam quamdam firmitatem; ergo non est verisimile fieri sine juramento, cum illud sit quasi primum principium et fundamentum moralis firmitatis in rebus humanis. Et ideo mihi valde verisimile est, homagium non fieri sine juramento, sive illud includat formaliter, sive concomitanter ad sui confirmationem; utrumque enim probabile est.

27. *Etymologia homagii.* — Potest enim probabiliter sustineri ipsum nomen *homagium*, juramentum significare, si vera est deductio quam facit Cov. supra, ex græco nomine ἄγιος, quod sanctum vel sacrum significat per juramenti religionem; atque hoc modo perinde erit dicere: *Homagium facio, Hago pleyto menaje*, ac dicere: *Juramentum facio*. Secundo tamen est verisimile, homagium, ut sic, non dicere juramentum, sed soleme quoddam pactum humanum; nam, ut dicitur in leg. 4, tit. 25, part. 4, qui *Homagium facit, tradit se alteri quasi in pignus et securitatem fidelitatis sue*. Unde qui homagium præstitit, quodammodo illius fieri censetur, cui illud præstitit, ut ubi notat Greg. Lopez, allegans cap. ult. de Servis non ordinandis, cui posset accommodari deductio vocis *homagium*, si latina est; sic ergo homagium formaliter est quoddam pactum humanum. Quod autem sine juramento non fiat, præter jura canonica citata, colligitur ex eisdem legibus Hispanis, leg. 4, tit. 26, partita 4, ibi: *Præmittendo, jurando, et homagium faciendo*; idem colligi potest ex l. 5, tit. 15, partita 2, ibi: *Faciendo homagium*, etc. Ubi licet non fiat expressa mentio juramenti, tot circumstantiis describitur, et ita exaggeratur illius obligatio, ut satis indicari videatur. Speculator etiam, in tit. de Feudis, § *Quoniam*, vers. *Forma autem jurandi*, commemorans similem consuetudinem Gallorum, inter alia innuit: *Fidelitatem jurat, et homagium facit*. Denique in hoc consideranda est consuetudo, quæ

est optima interpres hujusmodi rituum et scandalum, et ideo cavenda maxime sunt. Alia vero etiam sunt, quæ, licet non sint tam explicata, idem genus juramenti continent; tale censetur illud: *Per caput meum*, quod insinuatur Matth. 5, et in cap. *Et si Christus*. Item illud: *In periculo animæ meæ*, ex c. *Fraternitatis*, de Frigidis et maleficiatis; et notant Innocentius, in cap. *Et si Christus*; Geminianus, in c. 1, de Sepulturis, in 6. Solent etiam vulgares homines, quando aliquid ab eis postulatur, verbi gratia, panis aut pecunia, ita respondere: *Maledictus panis, vel assis, quem apud me habeo*, de quo modo loquendi dubitari potest an contineat juramentum execrarium, ex vi verborum. Et videtur non continent, quia qui sic loquitur, non intendit maledicere se ipsum, quasi imprecando sibi malum, quia verba non ad seipsum, sed ad rem postulatam dirigit. Deinde per illum modum loquendi non videtur imprecari ostensionem divini judicij circa panem, si fortasse illum apud se habet, neque hoc verba in rigore significant, sed tantum exaggerationem quamdam in negando aliquid hujusmodi apud se habere. Si tamen mens loquentis esset objectare illam rem, ut materiam divini judicij, juramentum erit, ut sensit Navar., d. c. 42, n. 5; et Sylvest., *Juramentum*, 2, num. 2; et Covar. supra, § 1, n. 3, in fine. Denique in his omnibus consulenda est conscientia jurantis, nam sæpe fieri potest ut putet juramentum esse quod non est, et ideo peccet; vel e converso, ut putet non esse juramentum, quod revera est, et ideo excusat vel a culpa, vel ab obligatione, juxta dicenda inferius de juramento promissorio.

CAPUT XIV.

DE PERSONIS QUÆ JURARE POSSUNT, ET PRIMUM DE DEO ET ANGELIS.

1. *Sensus quæstionis.* — *Primum dubium.* — Superest dicendum de causa efficiente juramenti, quam explicabimus discurrendo per personas quæ jurare possunt, sive licite, sive illicite, sed simpliciter et absolute. Supponimus autem ut clarum, nullam rem intellectu parentem jurare posse, quia supra ostensum est juramentum a voluntate et intellectu proficiisci. De omnibus autem rebus intellectualibus potest moveri quæstio: et imprimis de juramentis Dei, ut Deus est, quæri potest an jurare valeat. Videtur enim non posse, tum quia juramentum est actus re-